

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ВИХОВАННЯ ЦІЛЕСПРЯМОВАНІСТІ УЧНІВ 7-9-Х КЛАСІВ У ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлено критерії, показники та сучасний стан виховання цілеспрямованості учнів 7–9-х класів у фізкультурно-оздоровчій діяльності. Із цією метою проаналізовано виховання цілеспрямованості старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності в закладах загальної середньої освіти. Розкрито зміст критеріїв та показників й ефективність виховання цілеспрямованості в закладах загальної середньої освіти. Автором акцентовано увагу на необхідності залучення учнів 7–9-х класів до фізкультурно-оздоровчої діяльності. Проблематика виховної та фізкультурно-оздоровчої діяльності завжди перебувала у центрі уваги суспільства, з огляду на це наше дослідження є актуальною і мало розробленою проблемою. У сучасних умовах стрімких змін, оновлень, розвитку українського суспільства актуалізується проблема удосконалення змісту, форм і методів виховної роботи з учнівською молоддю. Також, необхідність дослідження даної теми зумовлене поступовим зниженням у старших підлітків інтересу до фізичного виховання, фізкультурно-оздоровчої діяльності, що веде до неповноцінного фізичного розвитку й формування учнів як особистостей, майбутніх захисників Батьківщини.

Ключові слова: критерії, показники, цілеспрямованість, виховання цілеспрямованості, старші підлітки, фізкультурно-оздоровча діяльність.

Постановка проблеми. Основи виховання засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності завжди перебували у центрі уваги суспільства, з огляду на це наше дослідження є актуальною і мало розробленою проблемою. На основі аналізу наукової літератури [1; 2; 4; 5; 10] щодо зазначеної проблеми дослідження та існуючого досвіду переконливо доводиться, що завдання виховання цілеспрямованості старших підлітків у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності не можна успішно вирішувати за допомогою одного або групи методів, навіть якщо вчителі фізичної культури, тренери професійно володіють ними. З огляду на це, найкращим у вихованні цілеспрямованості учнів 7–9-х класів є застосування сукупності ефективних методів, педагогічних умов, критеріїв та показників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукової літератури свідчить, що останніми роками здійснено ряд досліджень, присвячених окремим аспектам вирішення проблеми виховання цілеспрямованості учнів 7–9-х класів засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності. Це, насамперед, дослідження основ виховання вольових якостей (А. Артюшенко, І. Дудник), впровадження фізкультурно-оздоровчої діяльності (О. Остапенко, М. Тимчик), організація фізкультурно-оздоровчих занять зі старшими підлітками (Н. Касіч) та ін. Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що на сьогодні накопичено певний досвід виховання вольових якостей учнівської молоді, однак, проблема виховання цілеспрямованості учнів 7–9-х класів у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності за сучасних умов досліджена недостатньо.

Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні критеріїв та показників виховання цілеспрямованості старших підлітків засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Завдання дослідження

1. Проаналізувати стан дослідженості проблеми виховання цілеспрямованості старших підлітків.
2. Визначити основні критерії та показники вихованості цілеспрямованості старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі вивчення психолого-педагогічної літератури щодо виховання цілеспрямованості встановлено, що це поняття можна розглядати як педагогічний процес, що передбачає здатність особистості, яка підростає, керуватися у своїх діях і вчинках віддаленими цілями, обумовленими її потребами й переконаннями; свідомо, на основі потреб і мотивів, здійснювати вибір діяльності; ставити цілі (мету) та досягати її; концентрувати волю у процесі діяльності та уміння аналізувати результати своєї діяльності.

Цінними для нашого дослідження є переконання Д. Оганесяна, який вважає, що цілеспрямованості, як і кожній вольовій рисі особистості, властиві свої характерні особливості, у силу яких вона посідає своєрідне місце у вольовій діяльності людини. Цілеспрямованість визначається насамперед постановкою ясної мети; при цьому автором мається на увазі не тільки усвідомити те, чого слід досягти, але і вміння передбачити способи і засоби досягнення конкретної мети. Учений вважає, що

цілеспрямована особистість завжди шукає правильних шляхів і способів для досягнення мети, намагається уявити собі процес досягнення мети; в результаті кінцева мета (близька чи далека) стає зрозумілою, і таким чином підвищується рішучість і наполегливість у процесі її досягнення [8].

Також, під час визначення критеріїв та показників ми враховували психологічні, вікові особливості старших підлітків. Тому, ми погоджуємося з відомим українським психологом І. Бехом, який відмічає, що підлітковий вік є найважчим у виховному плані, оскільки труднощі цього віку пов'язують зі статевим дозріванням, що спричиняє різні психофізіологічні і психічні відхилення; бурхливий ріст і фізіологічна перебудова організму у підлітків викликають почуття тривоги, підвищену збудливість, депресію, багато з них починають переживати через незграбність тощо. Підлітку, який переживає різні зміни, нелегко утримувати суб'єктивне відчуття цілісності і стабільності свого Я, що породжує особистісні проблеми. На думку психолога, цьому віку властивий швидкий розвиток самосвідомості, підліток сприймає себе не просто людиною певного віку, школярем, який має успіхи чи невдачі, а особистістю, у якої є інтереси, бажання, спонуки і погляди тощо [2].

Спираючись на наукові праці М. Тимчика, помітно, що проблемі виховання моральних та вольових якостей старших підлітків засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності у закладах загальної середньої освіти вчителями фізичної культури приділяється недостатня увага [9].

У процесі вивчення сучасного стану даної проблеми ми звертали значну увагу на те, наскільки ефективно у закладах загальної середньої освіти реалізуються учителями фізичної культури у роботі зі старшими підлітками такі фізкультурно-оздоровчі підходи та завдання, як: залучення учнів 7–9-х класів до систематичних занять фізичною культурою, оздоровчим плаванням, рухливими іграми, аеробікою, оздоровчим фітнесом тощо; можливість залучення старших підлітків до організації фізкультурно-оздоровчих змагань, свят, тренувань з використанням природних умов (відкриті водойми, змагально-ігрова діяльність на свіжому повітрі тощо); популяризація фізкультурно-оздоровчої діяльності учнівської молоді у процесі занять плаванням як засобом досягнення поставлених цілей; формування у старших підлітків бажання займатися фізкультурно-оздоровчою діяльністю, вести здоровий спосіб життя, залучати відомих людей, членів сім'ї, друзів, які пропагують здоровий спосіб життя та є прикладом для учнів 7–9-х класів тощо; використання на уроках фізичної культури нетрадиційних методів та форм фізкультурно-оздоровчої роботи, невідомого раніше для учнів науково-методичного матеріалу, який сприяє формуванню вольових якостей старших підлітків; здійснення фізкультурно-оздоровчої діяльності, зміст якої спрямований на усвідомлення старшими підлітками значення та цінності практичної діяльності у вихованні цілеспрямованості; формування в учнів 7–9-х класів потреби у щоденній фізкультурно-оздоровчій діяльності, спрямованій на досягнення мети – бути здоровим, мати гарну тілобудову тощо [6].

На основі чотирьохетапної процесуальної схеми сходження особистості, яка підростає, розробленої академіком І. Бехом, та узагальнення напрацювань вчених і практиків з проблеми виховання цілеспрямованості старших підлітків нами було визначено критерії та показники вихованості цілеспрямованості старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності, а саме: *когнітивний* (усвідомлення цілеспрямованості як важливої вольової якості й розуміння, що таке виховання цілеспрямованості; розуміння важливості активної особистості на протиположності пасивній у процесі досягнення мети засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності; знання своїх обов'язків та їх виконання у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності); *емоційно-ціннісний* (інтерес до фізкультурно-оздоровчої діяльності, спортивної історії України, спортивних традицій; радісне переживання від процесу досягнення мети засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності; бажання брати участь у різних формах фізкультурно-оздоровчої діяльності (плавання, змагання, спортивні ігри тощо)); *довільного імпульсу* (готовність до цілеспрямованості як важливої вольової якості; прагнення до самоосади у процесі виховання цілеспрямованості; вольове прагнення брати участь у різних формах фізкультурно-оздоровчої діяльності (плавання, змагання, спортивні ігри тощо)); *діяльнісно-практичний* (здатність до цілеспрямованості у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності бути ініціативним; участь у фізкультурно-оздоровчій діяльності й уміння досягати кінцевої мети, проявляючи відповідальність за себе та спортивний колектив; активна участь у різних формах фізкультурно-оздоровчої діяльності (плавання, змагання, спортивні ігри тощо) та уміння допомагати іншим).

У цьому контексті, за допомогою критеріїв і показників визначено рівні вихованості цілеспрямованості старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності, а саме: високий, середній та низький.

Також, визначення рівнів вихованості цілеспрямованості старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності здійснювалося за допомогою таких методів та методик як:

- Щодо вихованості цілеспрямованості учнів 7–9-х класів та отримання даних за *когнітивним критерієм* та його показниками були здійснені:

- анонімні та відкриті анкетування, які містили запитання без запропонованих відповідей (де старші підлітки мали висвітлити власну думку, бачення тощо) та із запропонованими відповідями. Також

були сформульовані запитання таким чином, що була лише одна правильна відповідь та декілька, щоб можна було перевірити повноту й широту знань учнів 7–9-х класів щодо сутності та змісту понять "цілеспрямованість", "виховання цілеспрямованості", усвідомленості цілеспрямованості як важливої вольової якості й розуміння важливості активної особистості на протигагу пасивній у процесі досягнення мети засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності, своїх обов'язків та їх виконання у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності тощо. Тестові завдання проводилися за допомогою сучасних інформаційних технологій, де старші підлітки могли дистанційно давати варіанти відповідей на запропоновані запитання щодо цілеспрямованості. Дискусії та індивідуальні й групові бесіди зі старшими підлітками давали можливість зрозуміти й доповнити ті результати відповідей, які були отримані під час анкетування та тестування та інші.

▪ Щодо вихованості цілеспрямованості старших підлітків та отримання даних за *емоційно-ціннісним критерієм* та його показниками були використані:

– також, як і під час визначення когнітивного критерію використовувалися зі старшими підлітками методи анкетування, тестові завдання та індивідуальні й групові бесіди, за допомогою яких було з'ясовано рівень сформованості інтересу до фізкультурно-оздоровчої діяльності, спортивної історії України, спортивних традицій, радісного переживання від процесу досягнення мети засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності, бажання брати участь в різних формах фізкультурно-оздоровчої діяльності тощо. Доповнити здобуту інформацію щодо емоційно-ціннісного критерію допомагали методики вирішення проблемних ситуацій під час фізкультурно-оздоровчої діяльності та робота в групах та міні-групах.

▪ Щодо вихованості цілеспрямованості старших підлітків та отримання даних за *критерієм довільного імпульсу* та його показниками були використані:

– методи тестування, педагогічного спостереження за процесом виховання цілеспрямованості старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності, дискусії, змагання за допомогою яких було з'ясовано готовність учнів 7–9-х класів до цілеспрямованості як важливої вольової якості; прагнення до самоосягнення у процесі виховання цілеспрямованості; вольове прагнення брати участь в різних формах фізкультурно-оздоровчої діяльності (плавання, змагання з різних видів спорту тощо); долання труднощів у процесі виконання фізкультурно-оздоровчих завдань тощо.

▪ Щодо вихованості цілеспрямованості старших підлітків та отримання даних за *діяльнісно-практичним критерієм* та його показниками були задіяні:

– методи педагогічного спостереження за процесом виховання цілеспрямованості старших підлітків, змагання, тестування фізичної підготовленості та робота з учнями 7–9-х класів над проблемними ситуаціями, під час яких у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності оцінювалась: здатність до цілеспрямованості у процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності бути ініціативним; участь у фізкультурно-оздоровчій діяльності й уміння досягати кінцевої мети, проявляючи відповідальність за себе та спортивний колектив; активна участь у різних формах фізкультурно-оздоровчої діяльності (плавання, змагання, спортивні ігри тощо) та уміння допомагати іншим); стійкість зусиль у процесі виконання завдання на фізкультурно-оздоровчих заняттях; досягнення цілі в конкретних видах фізкультурно-оздоровчих заходів тощо.

Висновки. Таким чином, під час вирішення поставлених педагогічних завдань, на основі успішного досвіду українських та зарубіжних учених, нами було розроблено власну методику діагностики вихованості цілеспрямованості старших підлітків. Зміст методики передбачав з'ясування уявлення старших підлітків щодо сутності та змісту цілеспрямованості як вольової якості особистості, конкретизацію і визначення їх ставлення до фізкультурно-оздоровчої діяльності й проявів ініціативності, відповідальності тощо; уміння постановки і досягнення мети, передбачення способів і засобів досягнення мети у цій діяльності; інтересу до фізкультурно-оздоровчої діяльності, спортивної історії України, спортивних традицій; що викликає бажання брати участь в різних формах фізкультурно-оздоровчої діяльності та, навпаки, причини ігнорування та уникнення цієї діяльності тощо [6].

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми. Зважаючи на актуальність дослідження, важливим є вивчення педагогічних умов, технологій, форм і методів виховання цілеспрямованості учнівської молоді.

Використані джерела

1. Бех І. Д. Компонентна технологія сходження зростаючої особистості до духовних цінностей / І. Д. Бех // Початкова школа. Науково-методичний журнал. – № 1. – Вид-во "Початкова Школа". – К., 2017. – С. 5–11.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навчальний посібник / І. Д. Бех. – К.: Академвидав, 2012. – 256 с.
3. Бінецький Д. О. Виховання в учнівській молоді прагнення до самостійності в процесі навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема / Д. О. Бінецький // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. "Науково-педагогічні проблеми

- фізичної культури / фізична культура і спорт" зб. наукових праць [за ред. О. В. Тимошенка]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – Випуск 10 (80)16. – С. 23–27.
4. Горев Д. В. Воспитание целеустремленности у младших подростков в физкультурно-оздоровительной деятельности : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.02 / Денис Вячеславович Горев. – Кострома, 2004. – 149 с.
 5. Дудник І. О. Формування у підлітків готовності до вольових напружень у процесі занять фізичною культурою : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.07 / І. О. Дудник. – К., 2013. – 210 с.
 6. Касіч Н. П. Сучасний стан виховання цілеспрямованості старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності / Н. П. Касіч, М. В. Тимчик // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. "Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / фізична культура і спорт" зб. наукових праць [за ред. О. В. Тимошенка]. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – Випуск 3К (97)18. – С. 235–239.
 7. Касіч Н. П. Теоретичні аспекти виховання цілеспрямованості старших підлітків у фізкультурно-оздоровчій діяльності / Н. П. Касіч // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Інститут проблем виховання НАПН України. – К., 2017. – Вип. 21, кн. 1. – С. 263–274.
 8. Оганесян Д. О. Психологическая характеристика формирования целеустремленности учащихся в процессе производственного обучения : автореф. дисс... канд. пед. наук : 13.00.00 / Д. О. Оганесян. – М., 1959. – 14 с.
 9. Тимчик М. В. Єдність школи та сім'ї у військово-патріотичного вихованні старших підлітків у процесі занять хортингом / М. В. Тимчик // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 2. – С. 313–321.
 10. Тимчик М. В. Організаційні форми патріотичного виховання учнів 7–9 класів у процесі фізкультурно-масової роботи / М. В. Тимчик // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Кіровоград : Імекс-ЛТД. – 2013. – Вип. 17, кн. 2. – С. 348–356.

Kasich N. P.

CRITERIA AND INDICATORS OF DEVELOPMENT OF TEENAGERS' PURPOSEFULNESS IN THE PROCESS OF PHYSICAL EDUCATION AND RECREATION ACTIVITIES

The article highlights the criteria, indicators and current state of education of students of 7-9th grades in physical culture and health activities. With this purpose, the education of purposefulness of senior teenagers in physical culture and health activities in general educational institutions is analysed. The content of criteria and indicators and efficiency of education of purposefulness in general educational institutions are revealed. The author focuses on the need to attract 7-9 classes students to physical culture and recreation activities.

Problems of physical education and recreation activities have always been in the focus of attention of society, that is why our research is timely and underexplored problem. In modern conditions of rapid changes, renewal and development of Ukrainian society a problem of improvement of pedagogical conditions, content, forms and methods of educational work with students becomes a pressing issue. Timeliness of our research's topic is defined by a gradual decrease of teenagers' interest to physical education and recreation activities that leads to inadequate physical development and formation of students as individuals and future defenders of Motherland.

The article deals with the main theoretical aspects of development of teenagers' dedication to purpose by means of physical education and recreation activities. To this end, development of dedication to purpose in general education institutions is analysed and the need to involve students in physical education and recreation activities is emphasized. The conditions necessary for preparing students to reach their goals are determined.

Key words: *criteria, indicators, purposefulness, development of dedication to purpose, teenagers, physical education and recreation activities.*

Стаття надійшла до редакції 16.03.2018 р.